

Agnieszka Siedlanowska

"Katolicki dyskurs społeczny", Stefan Jerzy Rittel, Kielce 2007 : [recenzja]

Tekst i Dyskurs = Text und Diskurs 2, 216-218

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

gleicht er die Realisierungsvarianten, deren Ergebnis die Ermittlung von typischen Realisierungsvarianten und die Rekonstruktion der Strukturmuster ist. Für die Unterscheidung von Texttypen dient dem Verfasser der Begriff der komplexen Handlung. Hier zeigt sich seine Klassifikationsstärke: Verschiedene Arten von Texthandlungen unterscheiden sich durch den Illokutionstyp, den thematischen und strukturellen Aspekt (typische Teil-Handlungen). Im Gegensatz zu anderen textlinguistischen Analysen sucht Schröder nicht nur nach Unterschieden zwischen verschiedenen Texttypen, sondern auch nach Ähnlichkeiten zwischen ihnen. Zusätzlich differenziert er die ermittelten Strukturierungsregeln in Vorgaben, Spielräume und Freiräume. Das Typisierungskonzept Schröders steht in Opposition zum traditionellen Begriff der Textsorte. Der Verfasser bemerkt zurecht, dass die existierenden Textsorten und Strukturmuster nicht in einem eindeutigen Verhältnis stehen. Aus diesem Grund entscheidet er sich für die Auffassung typischer Formen der Strukturierung als Korrelat von Texttypen und als Ergebnis von textübergreifenden Prinzipien. Die entstandene Typologie der journalistischen Darstellungsformen geht auf die Unterscheidung verschiedenartiger Texthandlungen zurück. Analysiert werden 320 informierende Texte. In den anschließenden Schlussfolgerungen werden 10 Texttypen besprochen, die für diese Art journalistischer Zeitungstexte charakteristisch sind. Schröder konzentriert sich dabei ausschließlich auf die Behandlung von typischen Formen der Textstrukturierung und verzichtet auf andere Ebenen (z.B. stilistische Aspekte). Die Kategorie der komplexen Handlung erlaubt dem Autor,

den untersuchten Textkorpus präzise zu differenzieren. So wird z.B. die traditionelle Meldung in faktizierende, wiedergebende, interpretierende und erweiterte unterschieden. Diese detaillierte Darstellung ist aufgrund von der spezifischen Auffassung der komplexen Handlung möglich. Vor dem Hintergrund bisheriger Versuche, journalistische Texte zu klassifizieren, ist die Typologie Schröders einzigartig.

Die Arbeit stellt einen wichtigen Beitrag zur textlinguistischen Beschreibung nicht nur journalistischer Darstellungsformen dar. Sowohl die inhaltliche als auch die methodologische Konzeption der Arbeit überzeugt. Sie bildet einen guten Ausgangspunkt zu weiteren Untersuchungen der Textstruktur. Da die Analyse Schröders einen exemplarischen Charakter hat, sind weitere Untersuchungen notwendig, um zu prüfen, ob die Kategorie der komplexen Handlung auch bei anderen Textsorten zur Differenzierung einfacher und komplexer Texttypen verwendet werden kann. Als nützlich ist die Auffassung der typischen Realisierungsvarianten als die Vorgaben des jeweiligen Texttyps und textübergreifende Prinzipien der Strukturierung einzustufen. Fruchtbar für weitere Studien scheint auch das Prinzip der Bausteine, aus denen sich Texte zusammensetzen. Texttypen repräsentieren nämlich ein System kombinierbarer Strukturierungselemente und Grundmuster. Der Wert der Arbeit ist sicherlich auch in der empirischen Fundierung und dem rekonstruktiven Verfahren zu sehen. Zu betonen ist die Tatsache, dass die Ergebnisse der Untersuchung Einfluss auf die Weiterentwicklung des Textsortenbegriffs haben können.

Marcin Maciejewski (Poznań)

STEFAN JERZY RITTEL (2007): *Katolicki dyskurs społeczny*. Kielce: Oficyna Wydawnicza „Marka”, ss. 250.

Monografia jest uogólnioną prezentacją wieloletnich badań autora nad komunikacją społeczną i dyskursem katolickim. Już na wstępie wskazuje on na specyfikę tematu swej pracy, a jest to: „rodzaj środków...[które] wyróżniają go [t.j.

katolicki dyskurs społeczny A.S.] od wszystkich innych, ponieważ występuje w nim Słowo Boże” (s. 9).

Książka składa się z dwóch głównych części: część I. *Paradygmat interpretacyjny* (s. 9-152)

oraz część II. *Konteksty interpretacyjne* (s. 153-246).

Część pierwsza rozpoczyna się od *Wprowadzenia*, w którym autor dokonuje interpretacji wszystkich trzech pojęć, składających się na tytuł jego pracy, tzn. „katolicki”, „dyskurs” i „społeczny”. I tak członowi „katolicki” przypisuje Stefan J. Rittel sześć wyznaczników tożsamości: 1. transcendencję, która oznacza, że cechą szczególną w tym dyskursie jest istnienie w nim Boga, 2. fideizację, która oznacza, że człowiek jest prowadzony przez Boga, 3. sakralizację - człowiek istnieje przez Boga, 4. aggiornamento, które oznacza, że Kościół prowadzi świat do Boga, 5. ewangelizację, w myśl której misją Kościoła jest obejmowanie nią spraw człowieka i społeczności, 6. katechizację, czyli drogę Kościoła, którą jest człowiek. Z powyższych wyznaczników autor wyprowadza z kolei cechy członu dyskursywnego (jednakże nie definiując kategorii „dyskurs”). Są to: performatywność, metainformacja, kognitywizm, akomodacja, perswazyjność, edukacja. Uzupełnieniem całości jest interpretacja członu „społeczny”. W tym miejscu autor wprowadza pojęcie *modułu dyskursywnego*, który określa jako „jedność wszystkich trzech członów na każdym poziomie specjalizacji” (s. 11).

Zaprezentowana charakterystyka analizowanego dyskursu została ujęta w formie tabeli. W tym miejscu należy zauważyć, iż jedną z niewątpliwych zalet pracy jest stosunkowo duża ilość tabel, schematów i ilustracji (a wśród nich np. ilustracja Krzyża Katyńskiego, zaprojektowanego przez samego autora), które ułatwiają zrozumienie przedstawionych treści.

Kolejne rozdziały pierwszej części wynikają z przedstawionych wyżej wyznaczników tożsamości katolickiego dyskursu społecznego. I tak w rozdziale pt. *Dyskurs performatywny i transcendencja* autor dokonuje interpretacji terminu „performatywny”, wywodząc go z filozofii języka J. L. Austin’a i przypisuje SŁOWU Bożemu jego szczególną moc tworzenia rzeczywistości. W tym rozdziale autor dokonuje też charakterystyki stylu biblijnego. Rozdział zamyka bibliografia. Książka nie zawiera bowiem całościowej bibliografii, zamieszczonej zwykle na końcu dzieła lecz bibliografie częściowe na koń-

cu każdego rozdziału, co w moim odczuciu, stanowi pewne utrudnienie dla odbiorcy.

Rozdział drugi pt. *Dyskurs metainformacyjny i fideizacja* zawiera w sensie uogólnionym dwa rodzaje informacji: a) informację pierwotną o zjawiskach społecznych, które są przedstawione w Biblii, b) informację wtórną, która jest interpretacją treści biblijnych. Występujący zaś w tytule rozdziału termin ‘fideizacja’ oznacza immanentną właściwość dyskursu, polegającą na udziale w nim Osób Boskich.

W rozdziale trzecim pt. *Dyskurs kognitywny i sakralizacja życia społecznego* autor używa pojęcia „kognitywny”, zaczerpniętego z gramatyki R. Langackera, jako podstawy rekonstrukcji poglądów przedstawicieli Kościoła (m.in. św. Augustyna, św. Tomasza), którzy oceniając współczesną sobie epokę wyrażali swoje poglądy za pomocą odpowiedniego języka. W ten sposób prowadzili dyskurs zarówno wewnętrzny (na użytek Kościoła), jak też zewnętrzny (ze sferą profanum).

Głównym celem rozdziału czwartego pt. *Dyskurs akomodacyjny i aggiornamento* jest przedstawienie procesów akomodacji, czyli dostosowania działań Kościoła do wyzwań współczesnego świata, ukazane na przykładzie encyklik papieskich (m.in. *Mater et magistra*, *Gaudium et spes*).

Rozdział piąty pt. *Dyskurs perswazyjny i ewangelizacja* jest próbą charakterystyki środków perswazyjnych na korpusie materiałowym, będącym zbiorem homilii i encyklik papieża Jana Pawła II.

W rozdziale szóstym zatytułowanym *Dyskurs edukacyjny i katechizacja* S. J. Rittel przedstawia m.in. ogólny model katolickiego dyskursu społecznego, w którym to w rodzinie przekazywana jest tradycja i wzory własne, w szkole – wzorce normatywne, natomiast Kościół przekazuje wartości podstawowe i ostateczne.

W części drugiej monografii autor analizuje znak krzyża (rozdział *W kontekście krzyża*). Rozdział *Metafora WSZYSTKIEGO w kontekście biblijnym* skupia się na pojęciu metafory. Punktem wyjścia rozważań rozdziału pt. *Kontekst kulturowy* S. J. Rittel czyni pracę J. Życińskiego pt.: „Trzy kultury”. Najciekawszy w tej części pracy wydaje się być rozdział pt. *Kon-*

teksty interkulturowe, w którym następuje analiza (moim zdaniem jednakże zbyt mało obszerna) kolęd ukraińskich pod kątem występowania w nich elementu *sacrum* i *profanum* oraz ich wzajemnej relacji.

Ostatnie rozdziały pracy pt. *Zamiast zakończenia i Streszczenie* (w j. polskim i j. angielskim) zawierają konkluzje dotyczące cech katolickiego dyskursu społecznego (np. ciągłość) jak też dotyczące poszukiwania przez Kościół skutecz-

ności komunikacyjnej w XXI wieku i pytań o wzajemne relacje między *sacrum* a *profanum* we współczesnym świecie.

Reasumując należy stwierdzić, iż godna uznania jest interdyscyplinarność monografii, świadcząca o znajomości zagadnień zarówno z dziedziny językoznawstwa, filozofii, ekonomii, politologii jak też teologii.

Agnieszka Siedlanowska (Lublin)

NINA JANICH (2008): *Textlinguistik*. 15. Einführungen. Tübingen: Narr, S. 383.

Recenzowana książka pod redakcją Niny Janich (Darmstadt) powstała w oparciu o prowadzony przez nią w semestrze zimowym 2006/2007 wykład pt.: „Linguistyka tekstu”. Autorka zaprosiła do współprowadzenia wykładu uznanych teoretyków i badaczy¹ z tej dziedziny.

Książka kierowana jest do studentów oraz osób, które dopiero zagłębiają się w zagadnienia lingwistyki tekstu. Z tego też powodu ma ona typową kompozycję podręcznika z jasnym podziałem na jednostki tematyczne oraz klarownym układem strukturalnym każdego artykułu złożonym z rozdziałów i podrozdziałów. Każdy artykuł ma taki sam układ: systematyczny spis treści odpowiadający rozdziałom i podrozdziałom, po którym następuje ich rozwinięcie z kończącą go skomentowaną bibliografią, wskazującą na literaturę prymarną, ułatwiającą dalsze szukanie literatury poszerzającej temat.

Książka składa się z 15 artykułów autorstwa 18 badaczy, które tworzą cztery jednostki tematyczne: I. Podstawy (Grundlegende Orientierungen), II. Metody badawcze lingwistyki tekstu (For-

schungsansätze der Textlinguistik im Einzelnen), III. Wytwarzanie i odbiór tekstu (Textproduktion und Textrezeption), IV. Linguistyka tekstu i nowe media (Textlinguistik und neue Medien).

Pierwsza jednostka tematyczna ma za zadanie zaznajomić czytelnika z podstawowymi pojęciami lingwistyki tekstu oraz dyskursu. Artykuł Ulli Fix *Text und Textlinguistik (Tekst i lingwistyka tekstu)* jest swoistym kompendium podstaw wiedzy w ramach opisywanej dziedziny oraz wprowadzeniem w istotę przedmiotu. Definiując pojęcie tekstu Fix próbuje uzyskać odpowiedź na pytanie o jego istotę oraz prezentuje kryteria tekstualności wg de Beaugrande i Dresslera (1981). Kryteria te autorka opracowuje w ramach osobnych podrozdziałów szkicując historyczną ewaluację podejścia do fenomenu *tekst* od fazy transfrazycznej aż po najnowsze trendy kognitywistyczne. W dalszej kolejności podjęte zostają tematy ścisłego związku tekstu z kulturą, w której on powstaje i gdzie uznaje się go jako formę jej realizacji oraz ekspresji. W osobnym rozdziale autorka przedstawia również zależność pomiędzy tekstem i jego stylem, uznając styl za czynnik konstytuujący tekst, który ma definitywny wpływ na jego funkcję. Ulla Fix kończy swój artykuł ekskursem na temat najnowszych aspektów badawczych w lingwistyce tekstu, wskazując przy tym na wyraźną potrzebę poszerzenia definicji tekstu o aspekty multikodalności oraz multimedialności, szczególnie w obliczu wpływu nowych mediów oraz

¹ Badacze ci byli często autorami opracowań teoretycznych wprowadzających do lingwistyki tekstu np. Adamzik (2004), Heinemann, Margot/ Heinemann, Wolfgang (2002), Fix (2007). Wśród zaproszonych osób był również prof. Klaus Brinker, który jednak zmarł tuż przed rozpoczęciem semestru. Recenzowana książka jest dedykowana temu wybitnemu badaczowi.